

בקי צור

ללמוד להבין ולזכור

מסכת חגיגה דף יג

לע"נ מרת פנינה (פסיה) ברן ע"ה

הערה חשובה: המילים המודגשות הן תמצית העניינים וניתן לקרוא אותן בפני עצמן כסיכום מהיר.

דף יג

בין הארץ והמקום העליון

אמר רבן יוחנן בן זכאי, מה תשובה השיבתו בת קול לנבוכדנצר הרשע, בשעה שאמר,

"אֶעֱלֶה עַל בְּמַתִּי עֵב אֲדַמָּה לְעֵלְיוֹן" (ישעיהו

י"ד י"ד).

יצתה בת קול ואמרה לו, רשע בן רשע, בן בנו

של נמרוד הרשע שהמריד כל העולם כולו

עליו במלכותו. כמה שנותיו של אדם?

שבעים שנה, שנאמר, "יָמֵי שְׁנוֹתֵינוּ בָּהֶם

שִׁבְעִים שָׁנָה וְאִם בְּגִבּוֹרֵת שְׁמוֹנִים שָׁנָה וְרַחֲמֵם

עָמַל וְאֶנּוּן כִּי גַז חִישׁ וְנִעְפָּה" (תהלים צ' י').

והלא מן הארץ עד לרקיע מהלך חמש מאות

שנה. ועוביו של רקיע מהלך חמש מאות

שנה. סך הכל מהלך 1000 שנה. וכן בין כל

רקיע ורקיע, כלומר כשם שעד רקיע ראשון עם

הרקיע מהלך 1000 שנה, כך עד כל רקיע והרקיע

עצמו מהלך 1000 שנה, נמצא לכל שבעה רקיעים

מהלך 7000 שנה.

למעלה מהן חיות הקדש, רגלי החיות, כלומר

עובי פרסותיהן, כנגד כולם, כלומר כנגד 7

רקיעים שהם מהלך 7,000 שנה. ונמצא סך

הכל מהלך 14,000 שנה. וכן קרסולי החיות

כנגד כולן, מהלך 7,000 שנה, ונמצא סך הכל

מהלך 21,000 שנה. וכן שוקי החיות כנגד כולן,

ונמצא סך הכל מהלך 28,000 שנה. וכן רכובי

החיות, הוא עצם הירך הסמוך לשוק, כנגד

כולן, ונמצא סך הכל מהלך 35,000 שנה. וכן

ירכי החיות, הוא עצם הקולית התקוע במתנים,

כנגד כולן, ונמצא סך הכל מהלך 42,000 שנה.

וכן גופי החיות כנגד כולן, ונמצא סך הכל

מהלך 49,000 שנה. וכן צוארי החיות כנגד

כולן, ונמצא סך הכל מהלך 56,000 שנה. וכן

ראשי החיות כנגד כולן, ונמצא סך הכל מהלך

63,000 שנה. וכן קרני החיות כנגד כולן, ונמצא

סך הכל מהלך 70,000 שנה.

למעלה מהן כסא כבוד. רגלי כסא הכבוד

כנגד כולן, ונמצא סך הכל מהלך 77,000 שנה.

כסא הכבוד כנגד כולן, ונמצא סך הכל מהלך

84,000 שנה.

מלך אל חי וקיים רם ונשא שוכן עליהם,

ואתה אמרת, "אֶעֱלֶה עַל בְּמַתִּי עֵב אֲדַמָּה

לְעֵלְיוֹן"? "אֵךְ אֶל שְׂאוֹל תוֹרֵד אֶל יִרְכָתֵי בּוֹר" (ישעיהו י"ד ט"ו).

אין דורשים במרכבה ליחיד

מבואר במשנתנו, שאין הרב דורש במרכבה,

אף לא לתלמיד יחידי שלפניו, אלא אם כן

היה אותו תלמיד, חכם ומבין מדעתו, שלא

יהא נצרך לשאול את הרב שיסביר לו

בפירוש, כי אין דרך ארץ להסביר דברים אלו

בפירוש.

ואמר רבי חייא, אבל מוסרים לו ראשי

פרקים כלומר ביאור התחלת הפרשיות

בלבד.

ואמר רבי זירא, אין מוסרים ראשי פרקים,

אלא לאב בית דין, וכן לכל מי שלבו דואג

בקרבן ואינו מיקל את ראשו. ויש אומרים

שאין מוסרים אלא למי שיש בו את שתי

המעלות הללו, שהוא אב בית דין ולבו דואג

בקרבן.

ואמר רבי אמי, אין מוסרים סתרי תורה,

כגון מעשה המרכבה, וספר יצירה, ומעשה

בראשית, והן ברייתות, אלא למי שיש בו

חמשה דברים, "שֵׁר חֲמֻשִּׁים. וְנִשְׂוֹא פָּנִים.

וְיוֹעֵץ. וְחֲכָם חֲרָשִׁים. וְנִבּוֹן לְחֵשׁ" (ישעיהו ג' ג')

למסור דברי תורה לנוכרי

אמר רבי אמי, אין מוסרים דברי תורה

לנכרי, שנאמר, "לֹא עֲשֵׂה כֵן לְכָל גּוֹי

וּמִשְׁפָּטִים בַּל יִדְעוּם הַלְלוּיָהּ" (תהלים קמ"ז כ').

בקי צור

ללמוד להבין ולזכור

מסכת חגיגה דף יג

לע"נ מרת פנינה (פסיה) ברן ע"ה

עדיף ללמוד מעשה

מרכבה ממי שגדול יותר

כשרבי יוחנן אמר לרבי אלעזר, בוא ואלמדך במעשה מרכבה, השיב לו רבי אלעזר, לא זקנתי, ולא הגעתי לדרגת לבו דואג.

לאחר זמן, כשכבר הזקין רבי אלעזר, נפטר [=נח נפשיה] רבי יוחנן. ואמר לו רבי אסי לרבי אלעזר, בוא ואלמדך במעשה מרכבה.

אמר לו רבי אלעזר, אם הייתי זוכה, הייתי לומד מרבי יוחנן רבך.

עיקר מעשה מרכבה

שהקפידו חכמים שלא לדרשו

רב יוסף היה שונה ברייתא של מעשה מרכבה, וזקני פומבדיתא היו שונים ברייתא של מעשה בראשית.

בקשו הזקנים הללו מרב יוסף, שילמד אותם מעשה מרכבה. והשיב להם, שילמדו אותו תחילה מעשה בראשית.

לאחר שלמדו אותו מעשה בראשית, אמרו לו, שילמד אותם מעשה מרכבה. ואמר להם, שמבואר בברייתא של מעשה מרכבה, שיש להסתיר הדברים, ולא ללמדם, שכך שנינו

בה, "נִפְתָּה תִּטְפְּנָה שְׁפִתְיָךְ פְּלֵה דְבִשׁ וְחָלֵב תַּחַת לְשׁוֹנְךָ וְרִיחַ שְׁלֹמִיָּךְ פְּרִיחַ לְבָנוֹךְ" (שה"ש ד' י"א), דברים המתוקים מדבש וחלב, הם מעשה מרכבה, יהיו תחת לשונך, ולא תוציאם בפך ללמדם.

ורבי אבהו אמר, שדרשו זאת מהכתוב, "כְּבָשִׁים לְלְבוֹשְׁךָ וּמַחִיר שְׂדֵה עֲתוּדִים" (משלי כ"ז

כ"ו), דברים שהם כבשונו [=סתרו] של עולם, יהיו תחת לבושך, ולא תגלם.

אמרו לו שאינם צריכים שילמד אותם הכל, כי חלק ממעשה מרכבה כבר למדו, שיודעים

הם מה שנתבאר בברייתא עד הפסוק, "וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן אָדָם עָמַד עַל רִגְלֶיךָ וַאֲדַבֵּר אִתְּךָ" (יחזקאל ב' א').

אמר להם הם הם מעשה המרכבה, כלומר, אם עד כאן שניתם, הרבה שניתם, ששני

המקראות הקודמים, "וַאֲרָא פְּעִין חֲשָׁמַל כְּמִרְאָה אֲשֶׁר בֵּית לָהּ סָבִיב מִמִּרְאָה מְתַנָּיו וּלְמַעְלָה וּמִמִּרְאָה מְתַנָּיו וּלְמַטָּה רְאִיתִי כְּמִרְאָה אֲשֶׁר וְנָגַהּ לוֹ סָבִיב. כְּמִרְאָה הַנִּגְהָה סָבִיב הוּא מִרְאָה דְּמוּת קְבוּד ה' וְאֲרָאָה וְאֶפְלַע עַל פְּנֵי וְאֶשְׁמַע קוֹל מְדַבֵּר", הם שהקפידו

עליהם חכמים מלדורשם, שהם מדברים בצורת שכינה ומראהו, ומאחר ששנו ביאור הכתובים הללו, כבר שנו מעשה מרכבה.

ומבואר שנחלקו חכמים, היכן מתחיל עיקר מעשה מרכבה שהקפידו חכמים מלדרשו.

לדעת רבי, כל שני הפסוקים הללו, מהמילה "וַאֲרָא" ואילך הוא עיקר מעשה מרכבה.

ולדעת בי יצחק, עיקר מעשה מרכבה הוא מהמילה "חֲשָׁמַל" ואילך.

יש אומרים שאת כל הפרשה עד עיקר מעשה מרכבה מותר לדרוש בפירוש. ועיקר מעשה מרכבה מוסרים ראשי פרקים בלבד.

ויש אומרים שאת כל הפרשה עד עיקר מעשה מרכבה מוסרים ראשי פרקים בלבד.

ועיקר מעשה מרכבה אין מוסרים כלל, ואם הוא חכם, מבין מדעתו, ואם לא לא.

הלומד מעשה מרכבה

קודם שהגיע זמנו נשרף

נתבאר, שמי שראוי לכך, רשאי ללמוד ולדרוש ביאור "חֲשָׁמַל" של מעשה מרכבה.

אמנם, מי שלא הגיע זמנו לכך, עלול להינזק. וכן ארע באותו ינוקא, שדרש והבין ביאור "חֲשָׁמַל", ויצאה אש ואכלה אותו.

חנניה בן חזקיה עשה

שלא גנזו ספר יחזקאל

א. יישב סתירות שהיו בו.

אמר רב יהודה, ברם זכור אותו האיש לטוב,

בקי צור

ללמוד להבין ולזכור

מסכת חגיגה דף יג

לע"נ מרת פנינה (פסיה) ברן ע"ה

וחנניה בן חזקיה שמו, אלמלא הוא, נגזו ספר יחזקאל, שהיו דבריו **סותרים דברי תורה**, שיש בסופו דברים בהלכות קרבנות שסותרים דברי תורה ורצו לגנוז. מה עשה? **העלו לו שלוש מאות גרבי שמן** לצורך הדלקת נרות, **וישב בעלייה, ודרשו**, ויישב את כל הקושיות.

ב. אמר שאין לחוש שישרפו רבים מאש

חשמל.

מעשה **בתינוק אחד**, שהיה קורא בבית רבו בספר יחזקאל, והיה **מבין בחשמל**, לדרוש מהו, **ויצאה אש מחשמל, ושרפתו**, וביקשו לגנוז ספר יחזקאל. **אמר להם חנניה בן חזקיה, אם זה חכם, וכי הכל חכמים הן.**

"חֲשֵׁמֶל"

במעשה מרכבה שראה יחזקאל אמר, "וְאָרָא כְּעֵין חֲשֵׁמֶל" ונחלקו חכמים מהו חשמל.

לדברי רב יהודה, הכוונה **לחיות אש ממללות**, כלומר חיות שיוצא אש בדיבורם והרי הם ממללות כלומר מדברות אש.

ובמתניתא שנו, שהכוונה לחיות שעתים חשות כלומר שותקות, **עתים ממללות**. בשעה שהדיבור יוצא מפי הקדוש ברוך הוא, חשות, ובשעה שאין הדיבור יוצא מפי הקדוש ברוך הוא, ממללות.

"וְהַחַיּוֹת רְצוּא וְשׁוֹב כְּמֵרְאָה הַבְּזָק"

"רְצוּא וְשׁוֹב", הוא לשון הוצאה והשבה, שמעל גבי החיות הללו נטוי רקיע, המבדיל בינן ובין השכינה, והן מוציאות ראשן מתחת הרקיע לצד מעלה, ומיד חוזרות ומכניסות אותן ממורא השכינה, ועושות זו במהירות, כריצה ושיבה של להב היוצא מפי הבזק.

ואמר רב יהודה, כאור [=אש] היוצא מפי הכבשן ששורפים בו אבנים לסיד.

ואמר רבי יוסי בר חנינא, כאור היוצא מבין החרסים.

גידל את נבוכדנצר שיפלו

ישראל ביד מלך גדול

כשראה יחזקאל את המרכבה, ראה אותה **באה מהצפון**. שנאמר, "וְאָרָא וְהִנֵּה רוּחַ סְעָרָה בָּאָה מִן הַצָּפוֹן עָנָן גָּדוֹל וְאֵשׁ מִתְּלַקַּחַת וְנִגְהָ לֹו סָבִיב וּמִתּוֹכָהּ כְּעֵין הַחֲשֵׁמֶל מִתּוֹךְ הָאֵשׁ". **והכוונה לבבל**, שהיא בצד צפון, שעליה שנאמר "מִצָּפוֹן תִּפְתַּח הַרְעָה" (ירמיה א' י"ד).

ואמר רב יהודה אמר רב, שהסיבה לכך **שהלך לבבל, כדי לכבוש את כל העולם כולו** תחת נבוכדנצר הרשע.

ולמה רצה למסור בידו את כל העולם? **כדי לגדלו, שלא יאמרו אומות העולם, ביד אומה שפלה מסר הקדוש ברוך הוא את בניו.**

ועל כך אמר הקדוש ברוך הוא, מי גרם לי שאהיה שמש לעובדי פסילים, לסייע בידם לכבוש את העולם, עונותיהם של ישראל, הם גרמו לי.

מלאך אחד שהוא עומד

בארץ וראשו מגיע אצל החיות

לדברי רבי אלעזר, בין המלאכים שבמרכבה, יש מלאך אחד, שהוא עומד בארץ, וראשו מגיע אצל החיות, שכך אמר יחזקאל, "וְהִנֵּה אֹפֶן אֶחָד בְּאֶרֶץ אֶצֶל הַחַיּוֹת".

ובמתניתא שנו ששמו **סנדלפון**, הגבוה מחברו מהלך חמש מאות שנה, ועומד אחורי המרכבה, וקושר כתרים לקונו.

ולא שהמלאך הזה קושר בעצמו את הכתרים לקונו, אלא שאומר שם על הכתר, והכתר הולך מעצמו ויושב בראשו, שהרי המלאך אינו יודע היכן מקום קונו, כמבואר בכתוב

שהמלאכים אומרים, "וַתִּשָּׂאֵנִי רוּחַ וְאֶשְׁמַע אַחֲרַי

בקי צור

ללמוד להבין ולזכור

מסכת חגיגה דף יג

לע"נ מרת פנינה (פסיה) ברן ע"ה

קול רעש גדול ברוך כבוד ה' ממקומו" (יחזקאל ג' י"ב), כלומר אינם יודעים היכן מקומו, ואומרים היכן שמקומו הרי הוא ברוך.

ישעיה ויחזקאל

כשיחזקאל ראה המרכבה, פירש הרבה כל מה שראה. וישעיה, שגם הוא שרתה עליו שכינה וראה את המרכבה, כמו שנאמר, "בשנת מות המלך עזיהו ופארה את אדני ישב על פסא רם ונשא ושוילו מלאים את ההיכל" (ישעיה ו' א'), לא פירש הדברים כיחזקאל.

ואמר על כך רבא, כל שראה יחזקאל ראה ישעיה, אלא יחזקאל דומה לבן כפר שראה את המלך, שכל מה שרואה, דבר חידוש הוא אצלו, ומספר הכל, וישעיה דומה לבן כרך שראה את המלך, שדברים שרואה רגילים אצלו, ואינו חש לספר כל כך.

המתגאה על גאים

בשירת הים נאמר, "אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' ויאמרו לאמר אשירה לה' כי גאה גאה גאה סוס ורכבו רמה בים" (שמות ט"ו א'). וביאר ריש לקיש שכך אמרו, נאמר שירה למי שמתגאה על הגאים.

שכן המלכים הם הגאים ביותר, ומלך שבחיות הוא ארי, ומלך שבהמות הוא שור, ומלך שבעופות הוא נשר. ואדם מתגאה ומושל בכל אלו. והקדוש ברוך הוא מתגאה ומושל על כולם, ועל כל העולם כולו.

פנים שבמרכבה

במעשה מרכבה שבתחילת ספר יחזקאל נזכרו ארבעה פנים אלו, "ודמות פניהם פני אדם ופני אריה אל הימין לארבעתם ופני שור מהשמאול לארבעתן ופני נשר לארבעתן".

ובהמשך ספר יחזקאל, תחת שור נזכר כרוב. שנאמר, "וארבעה פנים לאחד פני האחד פני הכרוב ופני השני פני אדם והשלישי פני אריה והרביעי פני נשר" (יחזקאל י" ד).

וביאר ריש לקיש, שהסיבה לכך שנהפך השור לכרוב, כי יחזקאל ביקש על כך רחמים, ואמר לפניו, רבונו של עולם, קטיגור ששונא יעשה סניגור שאוהב ומליץ יושר? כלומר, מאחר שחטאו בעגל לא יהיה שור במרכבה.

ואמר רבי אבהו, שכרוב הוא תינוק. וביאר אביו, שאף שכבר יש במרכבה פני אדם, אין הפנים הללו שווים, שפני אדם הוא פני אדם גדול, ופני כרוב הוא פני תינוק קטן [=אפי ררבי ואפי זוטרין].

כנפי החיות

בזמן שבית המקדש היה קיים, היו לשרפים שש כנפים, כמבואר בנבואת ישעיה, "שָׁרְפִים עֹמְדִים מִמַּעַל לוֹ שֵׁשׁ כְּנָפִים שֵׁשׁ כְּנָפִים לְאֶחָד בְּשֵׁתַיִם יִכְסֶה פָּנָיו וּבְשֵׁתַיִם יִכְסֶה רַגְלָיו וּבְשֵׁתַיִם יְעוֹפֶף" (ישעיהו ו' ב').

וכשהגיע זמן החורבן, נתמעטה פמליא של מעלה, וכביכול נתמעטו כנפי החיות, כמבואר בנבואת יחזקאל, "וארבעה פנים לאחת וארבע כנפים לאחת להם" (יחזקאל א' ו').

לדברי רב חננאל אמר רב, הכנפים שנתמעטו הן הכנפים שהיו אומרות בהן שירה. שנאמר, "ובשתיים יעופף. וקרא זה אל זה ואמר קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו" (ישעיהו ו' ב'–ג'). כלומר, בשתיים מקשקש בקול ואומר שירה, ונאמר עליהן, "התעייף עיניך בו ואיננו", כלומר אותן שמעופפות אינן.

ולדברי רבנן, הכנפים שנתמעטו הן הכנפים שהיו מכסים בהן את רגליהם. שכן יחזקאל ראה את צורת רגליהם, שאמר "ורגליהם רגל ישרה", ואם עדיין היו להם כנפים

בקי צור

ללמוד להבין ולזכור

מסכת חגיגה דף יג

לע"נ מרת פנינה (פסיה) ברן ע"ה

לכסות רגליהם, לא היה רואה, כי בוודאי היו מכסים את רגליהם, ולא מגלים אותם, שאין דרך ארץ לגלות רגלים בפני הרב. אבל את פניהם ראה אף שהיו להם כנפים לכסות את פניהם, כי דרך ארץ הוא לגלות פניהם לפני הרב אף כשיש להם כנפים לכסות.

מספר משרתיו

בספר דניאל נאמר, "נהר דינור נגד ונפק מן קדמוהי אָלְף אָלְפִין יְשַׁמְשׁוּנָה וְרַבּוּ רַבְבֵּן קְדָמוּהִי יְקוּמוֹן דִּינָא יְתַב וְסַפְרִין פְּתִיחוּ" (דניאל ז' י'). כלומר אלף אלפים משרתים אותו, ורבוא רבבות עומדים לפניו. ובספר איוב נאמר, "הִיֵּשׁ מִסְפָּר לְגִדּוּדָיו וְעַל מִי לֹא יָקוּם אוֹרְהוּי" (איוב כ"ה ג'). כלומר אין להם מספר כלל, מרוב ריבויים. ונאמרו שלושה אופנים ליישב את שני הכתובים הללו.

יש אומרים, שבזמן שבית המקדש היה קיים, לא היה מספר לגדודיו. ולאחר שחרב בית המקדש, כביכול נתמעטה פמליא של מעלה, ויש להם מספר, אלף אלפים משרתים אותו, ורבוא רבבות עומדים לפניו.

ורבי אומר משום אבא יוסי בן דוסאי, בכל גדוד וגדוד יש אלף אלפים משרתים, ורבוא רבבות שעומדים לפניו. אבל הגדודים רבים הם מאוד ואין להם מספר.

ורבי ירמיה בר אבא אמר, לכל גדודיו אין מספר. ומה שאמר דניאל שאלף אלפים ישרתוהו, הכוונה שזה המספר שישרתוהו לנהר דינור, הנזכר בכתוב הזה, "נהר דינור נגד ונפק מן קדמוהי אָלְף אָלְפִין יְשַׁמְשׁוּנָה וְרַבּוּ רַבְבֵּן קְדָמוּהִי יְקוּמוֹן".

נהר דינור

א. יציאתו.

נהר דינור הנזכר בכתוב, הוא נהר של אש, ויוצא מזיעתן של חיות הקודש.

ב. שפיכתו.

לדברי רב זוטרא בר טוביה אמר רב, נהר דינור נשפך על ראש רשעים בגיהנם, שנאמר, "הִנֵּה סַעֲרַת ה' חִמָּה יִצָּאָה וְסַעַר מִתְחוֹלָל עַל רֹאשׁ רְשָׁעִים יְחוּל" (ירמיהו כ"ג י"ט).

ולדברי רב אחא בר יעקב, נהר דינור נשפך על אשר קומטו, הם תתקע"ד דורות שהיו צריכים לבוא לעולם ולא באו, וניתנו בגיהנם, ועליהם הוא נשפך, שנאמר "אֲשֶׁר קָמְטוּ וְלֹא עָתָּה נִהְרָ יוֹצֵק יְסוּדָם" (איוב כ"ב ט"ז).

אותם שקומטו

נתבאר שלדעת רב אחא בר יעקב, אותם שנאמר עליהם "אֲשֶׁר קָמְטוּ וְלֹא עָתָּה נִהְרָ יוֹצֵק יְסוּדָם", הם תתקע"ד דורות שהיו צריכים להיברא ולא נבראו. וכן אמר רבי שמעון החסיד, שהכתוב הזה מדבר בתשע מאות ושבעים וארבע דורות שהיו צריכים להיברא קודם שנברא העולם, ולא נבראו.

שכן התורה היתה צריכה להינתן לאלף דור, כמו שנאמר, "זָכַר לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ דָּבָר צְנָה לְאָלְף דָּוָר" (תהילים ק"ה ח'), וכשראה הקדוש ברוך הוא שאין העולם מתקיים בלא תורה, עמד וטרדם, ונתנה לסוף עשרים וששה דורות.

שמאדם הראשון עד משה רבינו עשרים ושש דורות, וכל שאר תשע מאות ושבעים וארבעה דורות, עמד הקדוש ברוך הוא ושתלם בכל דור ודור, והם הם עזי פנים שבדור.

ולדברי רב נחמן בר יצחק, הכתוב "אֲשֶׁר קָמְטוּ" לברכה נאמר, ומדבר בתלמידי חכמים, שמקמטים עצמם על דברי תורה בעולם הזה, שהקדוש ברוך הוא מגלה להם סוד לעולם הבא, שנאמר, "אֲשֶׁר קָמְטוּ וְלֹא עָתָּה נִהְרָ יוֹצֵק יְסוּדָם".